

6 Børnekultur i det 21. århundrede - Linjer og perspektiver

Af Merete Dael, Jan Helmer-Petersen og Beth Juncker

Vi er ved vejs ende. Der er ingen konklusioner. Børnekulturen – både kultur for, kultur med og kultur af børn – er livskraftig. Historien om den standser ikke her. Med 75 års udvikling i bagagen kan vi til gengæld trække nogle linjer, samle nogle vedholdende vejkryds og give de næste 75 år nogle gode råd med på vejen.

Samler vi udviklingslinjer fra 1945 til 2020 kan vi overordnet konstatere, at det gode 'gamle' fra 1940'erne og 50'erne - fangelege, gemmelege, gynges- og syngeslege, bøger, spil, spejder og radio - stadig findes, men på andre betingelser og i nye rammer, som har grebet ændrende og udviklende ind. Helt nye medier, muligheder og formidlinger er kommet til og har influeret både synet på børn og deres leg og forståelsen for kunst og kulturs betydning for deres hverdagsliv. I den proces har forskydningerne i synet på børn spillet en afgørende rolle. Fra ro, regelmæssighed og renlighed over nok ses, men ikke høres til anerkendelsen af børns legende tilgange til liv, fællesskaber og værdier som en udfordring, der ikke skal aflægges, men tværtimod gribes af både daginstitutioner, skoler og kulturinstitutioner. Det betyder, at børn i dag ikke blot skal ses, de skal også høres. Deres stemmer er en vigtig del af Danmarks kulturelle demokrati. Hvor kunst og kultur tidligere stod i samfundets tjeneste og dermed primært skulle understøtte børns sociale udvikling i daginstitutioner og den nødvendige undervisning i skoler, står kunst og kultur i dag i børns tjeneste som de variationer i deres hverdage, der gør en forskel for dem og deres bidrag til det kulturelle demokrati.

Som del af disse overordnede linjer har barndomslandskabet ændret sig radikalt. Mor er ikke længere hjemme, mens far går på arbejde. Begge køn arbejder i 2020 og kernefamilien har fundet sin plads i et mere varieret familie billede. Børneflokkenes frihed ved bække, åer og bilfri byveje er væk og med den vanskelighederne ved på tværs af alder at blive indviet i den kulturarv, som er alfa og omega for børns legekultur. Institutionaliseringsen har på godt og ondt taget over, samlet børn på alder med sig selv i institutioner og fjernet de legekulturelle læremestre. Heldigvis har medier og den digitale udvikling kompenseret for læremesterdårligheden: her kan man på tværs af alder se over skulderen og få tips og tricks fra dem, som er større og bedre. En ny børnekulturel læremesterscene. Den rummer som alt sine farer, men også sine store fordele.

Kunst og kultur er kultursektorens bidrag til variation og berigelse af børns liv. De bliver til på æstetiske vilkår og de retter sig principielt mod børns egne interesser og behov i deres fritidsliv. De er ikke styret af daginstitutioners sociale, sproglige og motoriske udviklingsmål. De er heller ikke styret af skolernes uddannelsesmål. De har helt deres egne. De er motorvejen til børns møde med betydningen af alle de andre alfabeter – bevægelsens, stemmens, lydenes, tonernes, klangens, farvernes, formernes alfabeter. De skaber en professionel oplevelsesrigdom – indgange til oplevelser med

liv, død, skønhed, ondskab, grin, gråd, tab, sorg, intensitet, nærvær, - som ikke kan fås på andre betingelser eller andre steder. De byder ind til skabende aktiviteter, hvor børn selv får mulighed for at bakse med alfabeterne, lære dem og deres muligheder at kende – uden at blive ramt i nakken af hverken 00 eller 12.

Skal alle børn have adgang til disse oplevelser og aktiviteter på trods og tværs af sociale, økonomiske eller familiemæssige forhold – og det er kulturpolitikens mål – så bliver daginstitutioner og skoler vigtige lighedsskabende rammer. De kan møde kunstnere, kunstneriske oplevelser og aktiviteter i daginstitutionen eller skolen, eller de kan møde begge dele i deres 'naturlige' omgivelser – teatre, biografer, biblioteker, koncertsale, museer, festivaler – med begge institutionstyper.

Det er en rigdom. Det er også et vejkryds. For når der skal samarbejdes og arrangeres på tværs af social-, uddannelses- og kultursektor, hvilke mål skal så styre, og hvem bestemmer? Tidligere var der ingen tvivl. Litteratur skulle pædagogisk tilrettelægges med gode rollemodeller og 'sunde' dannelsesmæssige værdier. Teater og film skulle bidrage til skolernes curriculum, mødet med museer skulle underbygge skolernes historie- og kulturhistoriske fag. Hvad litteratur, teater, dans, film, billedkunst og musik selv kunne og ville var ikke på tale, når det gjaldt børn. Sådan er det ikke længere helt, kun næsten. I dag burde vi vide, at hvis kunst og kultur - med eller uden daginstitutioner eller skoler som ramme – ikke forfølger sine egne kunstneriske og kulturelle mål, så skaber mødet med dem hverken den variation eller forskel, som er afgørende både for børn og deres institutioner.

Her skal kulturpolitikken for børn de næste 75 år træde i karakter, understrege sine egne ekspressive og demokratiske mål og insistere på, at daginstitutioner og skoler primært er lighedsskabende redskaber for kulturpolitikken. Det kan løses vejkrydset, præcisere rollefordelingen mellem professionerne, sikre, at det faktisk er kunst og kultur, børn møder og dermed bidrage til variationen både i deres og i institutionernes hverdag.

Hvorfor er det vigtigt? Det er det, fordi de 75 år ikke blot har sat spor, men afgørende udfordret og ændret de kunstneriske og kulturelle tilbud. Der er en verden til forskel fra 1945 til i dag. Også her er børnesynet skiftet, fra alt, som skulle pædagogisk tilrettelægges for børn, der skulle kunne forstå, til at tage børn som en kunstnerisk udfordring og følge deres blik på ondt, på godt, på skævt, på nysgerrigt. Det betyder, at vi i dag står med et professionelt kunstnerisk landskab, som ved og som tør – både være ondt, godt, sjovt, skævt, nysgerrigt og umuligt. Et kunstnerisk landskab, som går til grænserne og udfordrer – både voksne og børn. Det starter så småt i 1960'erne. Det grundlægger sig professionelt i 1980'erne, det har udviklet sig siden. Det betyder ikke, at børn ikke længere har alt det underholdende. Det betyder, at kvaliteten af det underholdende er steget, og kvantiteten af det kunstneriske er øget. En rigdom.

Men også det skaber et vejkryds blandt de professionelle pædagoger, lærere, bibliotekarer og kulturformidlere, som er bindeled mellem de kunstneriske muligheder og de børn, de retter sig til. Det startede som en diskussion mellem kunst

og pædagogik, som handlede om, hvad børn kunne gribe, forstå, kapere og li'. Den er tonet ned, men ekko'er fra den lever stadig. Kan, skal børn inviteres ind til møder med de barske betingelser for deres egne liv? Nogle vægrer sig, andre ikke. Med det kunstneriske landskab, som rettet sig mod børn de sidste 30 år, er svaret: Ja. Børn er på mest godt og desværre også ondt en del af vores samlede liv. Også de har brug for at se sig selv og øjne et håb for enden af en tunnel. Det er det, kunst kan. Som forfatter Hanne Marie Svendsen sagde på en litteraturkonference for en del år siden, hvor diskussionerne om børnelitteratur, barskhed og håb bølgede: Det er vel ikke anderledes for voksne. Vi har også brug for et håb. Håbet kan kun synliggøres, når det værste af det værste konfronteres. Det gør kunst – også for børn. Vi har brug for pædagoger, for lærere, for bibliotekarer og kulturformidlere, som ved, hvad kunst er og skal, og som tør sikre, at den når de børn, den er skabt til. Opgrader uddannelserne, kvalificer kompetencerne, nedlæg de moralske panikker og censuren.

Der er stadig langt mellem børn og de mange kunstneriske og kulturelle tilbud, der råber på dem. En uendelig række af voksne vælger, vrager, dømmes og fordømmer, inden det valgte når frem – til familien, til daginstitutionerne, til skolerne og til dem, det hele handler om. Det skal blive bedre. Det værste er, at en del af længden handler om økonomi. Hvis der er musik, dans, drama, billedkunst, filmværksted, fotoværksted, sport på børnenes interessetapet, koster det stadig kassen. Familier med penge klarer det, familier uden klarer sig – uden. En del af de kommuner, som har skabt særlige børnekulturpolitikker, har problemstillingen inde på livet og søger løsninger. Det er så vigtigt fremover. Vi skal have skabt en kulturpolitik både nationalt og lokalt, som sikrer, at der er økonomi til børns kunstneriske og kulturelle interesser. Det kan og skal ikke koste familierne flere tusinde kroner at støtte børns egne interesser. Det kræver til gengæld, at mange flere ved, hvad kulturpolitik kan, vil og bidrager til børn og til samfundet med. Det er forudsætningen for, at Kulturministeriet ikke fortsat skal være det lavest rangerede ministerium blandt ministerier, men indtage den plads og den økonomi, som alle jubelordene burde give det. Der skal være gratis adgang til kunst og kultur, som er i børns tjeneste. Intet mindre.

Dermed har vi med de bedste intentioner udfordret både Kulturministeriet og kulturpolitik. Lad os ende med at præcisere hvorfor. Hvad kan, hvad vil og hvad skal kunst og kultur i forhold til børn?

Svaret er enkelt: gøre en forskel! Men hvilken og hvordan?

Når kunstneriske eller kulturelle oplevelser lykkes, så åbner der sig en anden verden, som kun er til, mens det sker. Når børn åbner en bog, der fænger, når de involveres med alle sanser i en teater- eller danseforestilling, når musikken svøber sig omkring dem, eller billeder får dem til at undre sig, så er den sociale virkelighed med alle dens krav fra familier, institutioner og skoler væk for en stund. Kunstneriske og kulturelle oplevelser åbner andre verdener og universer. Når spændingen griber, sorgen overvælder, latteren får frit løb, så sker det på æstetiske betingelser. Det er i den grad til, mens det sker, når det er forbi, vender den sociale virkelighed tilbage, men

oplevelsen bæres med i krop, i sanser, i sind – i erfaring. Kunstneriske og kulturelle oplevelser byder sig til som den tredje dimension i børns liv. Den, der giver dem en pause. Den, der åbner for hele spændvidden af følelser. Den, der giver erfaring med det værste og det bedste – uden at der mistes eller egentlig vindes undervejs. Den, der giver unikke muligheder for at lære sig selv og andre at kende i helt andre typer af fællesskaber. Det er miraklet og det helt uundværlige ved mødet med de andre alfabeter. Som barn går du over en tærskel, efterlader dig selv og drager sammen med andre ind i de særlige fællesskaber, som vi kalder læseres eller publikums. Som barn vender du tilbage til dig selv, til familien, til alle de sociale og uddannelsesmæssige krav med en viden om dig selv, en erindring om et fællesskab, en erfaring, som kun kan hentes her på disse helt særlige betingelser. Det er alt sammen fiktion, det er virkelighed, mens der læses, ses, lyttes, grines, grædes, undres. En motorvej til vores og børns menneskelighed. Alt på den vej kan kritiseres, diskuteres, skabe enighed eller uenighed. Det er selve meningen. En platform for børns stemmer, et bidrag til vores fælles kulturelle demokrati.

Ja, ja. Men hvad så med alle de her billedskoler, kulturskoler, musikskoler, film- og medieværksteder, litteraturkurser og skriveværksteder og alle hersens kunstnere i huskunstnerordninger i daginstitutioner og på skoler?

De gør opmærksom på, at lyst til og talenter på alle disse andre alfabeters felter ikke trækkes ned fra Himlen som særligt gudsbenådede. Der er teorier, og der er håndværk forbundet med det hele. Der skal øves og øves, prøves og prøves, eksperimenteres. For de allerfleste er det bare for sjov. Vov, jeg kan spille en rolle, klare et instrument, øjne farver og former, udvikle min stemme, bidrage til et syngende fællesskab, give en dans til gode. Evner som i alle sammenhænge beriger de hverdage, som har brug for åndehuller og svingende fællesskaber. For de færre bliver det vejen frem mod en professionalitet. Jeg valgte mit alfabet, jeg lærte den at kende, jeg udforskede dets muligheder – det er mit liv, min profession, min vej.

Kunst og kultur er den tredje dimension i vores liv. Hvis den ikke var der, skulle vi gå i vuggestue, børnehave, skole, uddanne os, arbejde, gøre rent, lave mad, arbejde på at blive ordentlige, sociale mennesker – uden pauser, uden en æstetisk motorvej med hjælp og inspiration til vores medmenneskelighed.

Hvis du ikke kan gå fra snøvsen, cykle som en myg, bære en hest, gå hjemmefra i tide, glemme dig selv i et teater, under en koncert, under en fodboldkamp, på et museum – så er der noget helt centralt, du har mistet.

Historien om dansk børnekultur 1945- 2020 husker dig på det!

Børnekultur i Danmark 1945 - 2020

Teksten kan frit citeres med tydelig angivelse af forfatter, bogens titel og udgivelsesåret 2021.